

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 349

А.М. Апаров, докт. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри
Київська державна академія водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного
Кафедра господарського та транспортного права
вул. Кирилівська, 9/3, м. Київ, Україна

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЯК СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИЙ КРИТЕРІЙ СПОРТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

У статті досліджується категорія правового режиму як критерію поділу права на галузі, а також як системоутворюючого фактору спортивного права України.

Ключові слова: правовий режим, системоутворюючий фактор, спортивне право, фізкультурно-оздоровча діяльність, спортивна діяльність.

Постановка проблеми. Здобуття Україною незалежності у своєму наслідку призвело до істотної зміни світогляду в усіх без винятку сферах людської життєдіяльності, а також до концептуальної трансформації правової системи нашої держави. Результатом зазначених реформаційних процесів стало посилення спеціалізації правових норм залежно від потреб та інтересів населення й відповідно до сфери суспільних відносин, на регулювання яких скеровані відповідні норми права. Таким чином, відбулося становлення нових галузей юридичних знань та навчальних дисциплін, чільне місце серед яких посідає спортивне право України, яке, як комплексна галузь права, набуло всіх ознак самостійності.

Як відомо, дослідження будь-яких правових явищ або їхніх елементів повинні логічно розпочинатися з визначення переліку та змісту сутнісних категорій і понять. При цьому прийнятий наукою зміст певного правового поняття обумовлює в значній мірі і подальший вектор розвитку та наукового пошуку. Одним із таких важливих понять у галузі спортивного права є поняття правового режиму фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, який, поряд із предметом та методом правового регулювання, є одним із системоутворюючих факторів спортивного права.

У цьому контексті відзначимо, що на сьогодні основними критеріями виокремлення самостійних галузей права слугують правові категорії предмету та методу правового регулювання, які в сукупності і складають системоутворюючі фактори галузі права. В той же час, аналіз окремих наукових напрацювань приводить до думки, що вказана позиція не є єдиною, адже останнім часом як в теорії держави та права, так і в інших галузевих правових науках, поряд із предметом і методом правового регулювання, для узагальнюючої характеристики конкретних галузей права дедалі частіше застосовується категорія правового режиму. При цьому окреслена необхідність доповнення класичних критеріїв поділу права на галузі правовим режимом обґрунтовується тим, що він (правовий режим) притаманний кожній галузі й допомагає відобразити її специфіку, особливості кожної із них (галузі права) як окремої системи за допомогою елементів, що входять до структури правового режиму, яка багато в чому збігається з елементами структури механізму правового регулювання [1, 11].

Відповідним чином, є достатньо підстав наголошувати на необхідності у подальшому дослідженні категорії правового режиму та вирішенні питання щодо її включення до складу критеріїв поділу права на галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню правового режиму приділяється значна увага дослідників у галузі права. Однак, питання щодо правового режиму спортивного права України на разі не є в достатній мірі дослідженим з огляду на відносну новизну самої концепції виокремлення спортивного права, як окремої галузі права.

Мета статті. З огляду на вказане слід констатувати, що метою цієї роботи є аналіз правового режиму як критерію поділу права на галузі загалом та системоутворюючого фактору спортивного права України зокрема.

Виклад основного матеріалу. Відтак, у першу чергу слід підкреслити те, що, коли для виокремлення класичних самостійних галузей права (цивільного, адміністративного, кримінального тощо) критеріїв предмету та методу правового регулювання цілком достатньо, то така юридична конструкція не в повній мірі «спрацьовує» при характеристиці відносно нових галузей права, зокрема, і комплексних, як-от: господарського, інформаційного, церковного, військового, спортивного тощо, на що неодноразово зверталася увага у правничих виданнях [2, 20].

Спадає на думку те, що окреслена проблематика має тісний взаємозв'язок з проблемою розмежування і взаємодії публічного та приватного права. У цьому контексті зазначимо, що питання визначення критеріїв відмінності між правом публічним і приватним знайшло своє відображення у декількох т. з. теоріях: теорія субординації (за критерієм методу права), теорія інтересу (за критерієм спрямованості інтересів окремих правових положень), теорія віднесення (за критерієм правового статусу окремих суб'єктів права), теорія примусу (за критерієм наявності чи відсутності примусу) [2, 18-19].

У цьому контексті відмітним є те, що в основу зазначених теорій відмінності між публічним і приватним правом закладений такий спосіб класифікації як «дихотомія» (поділ на дві частини). Однак, відштовхуючись від базових засад указаних теорій, видається неможливим у повній мірі охарактеризувати згадувані вище відносно нові галузі права, адже в їх основі мають місце змішані (публічно-приватні) елементи, що є недопустимим у конструкції поділу права на приватне та публічне, де повністю розмежовуються приватні та публічні елементи і відповідно – приватні та публічні галузі права.

У той же час, використання як системоутворюючого фактору галузі права правового режиму надає можливість максимально широко характеризувати галузі права, у т. ч. і комплексні, адже такий режим «допускає» поєднання приватних і публічних елементів у рамках однієї галузі права.

У цьому ж ракурсі доречно зазначити, що саме категорія правового режиму надає змогу в максимально повній мірі охарактеризувати галузь спортивного права та її конструкції, оскільки через призму відповідної категорії виявляється можливим досконало окреслити особливості засобів і прийомів регулювання, правового порядку, регулятивних властивостей, принципів та загальних засад, які пронизують відповідну галузь права та за допомогою яких конструюються взаємозв'язки між її структурними елементами.

Ведучи мову про правовий режим, слід зазначити, що його система відображає специфіку механізму та особливостей правового регулювання тих чи інших відносин, що виступають предметом тієї чи іншої галузі права та при цьому надає можливість більш широко та докладно, у порівнянні з методом правового регулювання, прослідкувати та охарактеризувати особливості правової регламентації тієї чи іншої сфери й, окрім того, додатково дослідити інші елементи системи галузі права.

Разом з тим, питання щодо юридичної природи правового режиму до сьогодення дня є досить спірним у науці. Не вдаючись до поглибленого аналізу змісту відповідних дискусій, відзначимо лише, що під правовим режимом у сфері правових явищ розуміється цілісна система регулятивного впливу, що характеризується специфічними засобами регулювання – особливим порядком виникнення і формування змісту прав і обов'язків, їх здійснення, специфікою санкцій, способів їх реалізації, а також дією єдиних принципів, загальних положень, що поширюються на дану сукупність норм. При цьому кожна галузь права та законодавства з юридичної сторони виокремлюються у правовій системі саме таким режимом регулювання [3, 191]. Не є виключеннями із окресленого правила і галузі спортивного права та спортивного законодавства.

Варто підкреслити, що своїх найбільш істотних рис та характеристик правовий режим набуває через такі загальні компоненти як особливі засоби і прийоми регулювання, осо-

бливості правового порядку, специфіка регулятивних властивостей, особливості принципів та загальних положень галузі права.

З огляду на вказане є достатньо підстав погодитися з твердженнями про те, що правовий режим характеризується особливою спрямованістю правового регулювання; здійсненням з приводу конкретних об'єктів або сфер; конкретними засобами, прийомами тощо; закріпленням особливостей правовідносин з приводу конкретних об'єктів (чи в конкретній сфері) через визначення певного об'єму суб'єктивних прав і обов'язків суб'єктів цих правовідносин [4, 169-170].

У спортивному праві України правовий режим набуває форми правового режиму фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності. При цьому слід відзначити, що останні виступають ключовими категоріями спортивного права.

У свою чергу, для правового режиму спортивного права України характерним є поєднання приватно-правових та публічно-правових механізмів регулювання, які (механізми) в той же час виступають складовими елементами відповідного правового режиму. У цьому ж контексті відмітимо те, що приватно-правові механізми регулювання забезпечують учасникам спортивних відносин реалізацію їх свободи та можливості індивідуального вибору, що дозволяє створити для них певне поле реалізації їх ініціативи при виборі напрямків фізкультурно-оздоровчої активності, а після вступу у відносини – забезпечити безпосереднє змістовне досягнення поставлених цілей. У той же час, публічно-правові механізми регулювання фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності покликані гарантувати захист прав та інтересів усіх суб'єктів фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, забезпечити гарантування безпеки об'єктів фізкультурно-оздоровчої та спортивної інфраструктури, захист життя і здоров'я людей, інтересів держави тощо, а отже, у найбільш загальному плані забезпечити належну реалізацію публічних інтересів. При цьому досить прийнятним є розуміння публічного інтересу як визнаного державою і забезпеченого правом інтересу соціальної спільноти, задоволення якого служить гарантією її існування та розвитку [5, 55].

Яскравою ілюстрацією приватно-правових механізмів регулювання фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності є інститут трудового контракту у професійному спорті як двосторонній вольовий акт, що виступає спеціальним регулятором приватно-правових відносин між окремими учасниками спортивних відносин. Саме застосування такої конструкції регулювання відносин між відповідними учасниками, яка за своєю формою та змістом фактично є поєднанням цивільно-правового договору та трудового контракту, як і низки інших засобів приватно-правових механізмів регулювання у спортивному праві, створює можливість вибору цими учасниками найбільш прийнятної форми врегулювання відносин між ними та відповідно визначення на власний розсуд і на диспозитивних засадах «правил гри» в рамках обраної форми (зокрема, шляхом визначення умов договору).

Щодо публічно-правових механізмів регулювання фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, то досить достатнім прикладом таких слугують імперативно встановлені законодавством обмеження та заборони у сфері фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, що застосовуються державою та/або іншими уповноваженими суб'єктами в якості спеціальних заходів для регулювання відносин, які мають особливе значення для держави або пов'язані із необхідністю забезпечення дотримання безпеки у певних сферах спортивних відносин. Метою цих обмежень та заборон є забезпечення дотримання рівності прав усіх суб'єктів фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності на підставі оптимального співвіднесення та збалансування їх інтересів, а також регулювання суспільних відносин з метою сприяння та створення умов для подальшого розвитку фізичної культури та спорту, й відповідно – подальше розгортання відносин у цій сфері.

Розглянемо більш докладно публічно-правовий механізм регулювання фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності на прикладі запровадженої в Україні системи метрології та метрологічної діяльності. З цього приводу, в першу чергу, слід зазначити, що нормативно-правове регулювання метрологічної діяльності у сфері фізичної культури і спорту носить загальний характер і перебуває на етапі свого формування та становлення.

У той же час, безсумнівним є те, що вказаний чинник жодним чином не впливає на формування так званого спеціального нормативного регулювання спортивної метрології, яке відбувається на рівні локальних корпоративних норм фізкультурно-спортивних організацій, які (норми) приймаються у відповідності до нормативних актів вищестоящих організацій. При цьому очевидно, що органи вищестоящих спортивних організацій можуть впливати на здійснення нормотворчої діяльності суб'єктів нижчестоящої ланки, з огляду на що є достатньо підстав стверджувати, що всі метрологічні параметри у спортивній сфері, як правило, мають однакові показники, що фіксуються та юридично закріплюються в регламентах (положеннях), правилах спортивних федерацій та сприймаються на більш нижчих рівнях ієрархії спортивних організацій.

Такі норми безсумнівні є юридичними, адже згідно зі ст. 40 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 р. № 3808-ХІІ [6, ст. 80] правила спортивних змагань затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, з урахуванням пропозицій відповідних всеукраїнських спортивних федерацій. При цьому необхідність виконання приписів цих норм підкріплюється заходами юридичної відповідальності.

У той же час, метрологічні показники у сфері фізичної культури і спорту обов'язково повинні бути відображені у регламентах, правилах спортивних змагань, що дає можливість відносити їх до загальнообов'язкових норм у сфері фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності. Такі метрологічні показники в більшості своїй містяться в регламентах (правилах) змагань і регулюють відносини щодо фактичного доступу спортсменів до змагань та відносини щодо порядку проведення змагань. Так, у першому випадку вирішуються питання встановлення обов'язкових метрологічних вимог до спортивних показників претендентів на участь у конкретних змаганнях. У другому ж випадку, метрологічні показники покликані забезпечити контроль рухових (психофізіологічних) здібностей спортсменів безпосередньо під час змагань.

У контексті зазначеного слід навести приклад на одному із видів спорту. Так, Міжнародна федерація футболу приймає, а Міжнародна рада футбольних асоціацій затверджує Правила гри з футболу, в яких міститься великий масив норм, що регламентують питання метрологічного контролю. Дані Правила гри повністю імплементовані в регламенти Федерації футболу України, яка в сенсі ст. 40 згаданого Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 р. № 3808-ХІІ є всеукраїнською спортивною федерацією. Отже, ті метрологічні параметри, що містяться в Правилах гри, регламентах (положеннях) ФФУ можна вважати за характером нормативно-правовими.

Правила гри 2010/2011 років, затверджені Міжнародною Радою футбольних Асоціацій у 2010 році, встановлюють такі основні метрологічні показники у футболі як розміри поля для гри, розміри та вага м'яча, ширина та висота воріт, тривалість матчу, число гравців та замін. При цьому окреслені метрологічні показники ґрунтуються на імперативно визначеній у ст. 5 Закону України «Про метрологію та метрологічну діяльність» від 5 червня 2014 р. № 1314-VII [7, ст. 1008] системі одиниць вимірювання Міжнародної системи одиниць (SI), прийнятої Генеральною конференцією з мір та ваг і рекомендованої Міжнародною організацією законодавчої метрології. Очевидно, що такий імперативно-уніфікований підхід забезпечує дотримання принципу рівності усіх суб'єктів фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності.

Відповідним чином, можна зробити висновки, що в галузі фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності в імперативному порядку застосовуються встановлені законодавством засади метрології, у т. ч. і відповідні визначені стандарти одиниць вимірювань, жодний відступ від яких є неможливим.

Висновки. У кінцевому підсумку підкреслимо, що спортивне право, як галузь права та галузь законодавства, характеризується своїм специфічним правовим режимом фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, якому властивим є гармонійне поєднання приватно-правових та публічно-правових механізмів регулювання. При цьому характер відповідного режиму слугує визначальним чинником та орієнтиром успішного функціону-

вання системи фізичної культури та спорту в Україні, а також ефективності та гармонійної збалансованості спортивних відносин.

Усе зазначене вище надає достатньо підстав стверджувати, що фізкультурно-оздоровча та спортивна діяльність за своїм характером є публічно-приватною, а спортивне право України – це відносно самостійна та комплексна галузь права, що характеризується поєднанням приватних і публічних елементів та особливим правовим режимом, який слугує одним із системоутворюючих факторів цієї галузі права.

Список літератури

1. Соколова І.О. Правовий режим: поняття, особливості, різновиди : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ірина Олександрівна Соколова. – Харків : Б.в., 2011. – 20 с.
2. Мінка Т. П. Правовий режим як критерій поділу права на галузі // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 3 – С. 18-21.
3. Алексеев С. С. Общая теория права. – 1994. – М. : Изд-во «БЕК». – 361 с.
4. Васильева Т. С. Господарська діяльність як об'єкт адміністративно-правового режиму // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 169-174.
5. Тихомиров Ю. А. Публичное право. Учебник / Ю. А. Тихомиров. – М. : Издательство БЕК, 1995 – 496 с.
6. Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 14.
7. Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 30.

Стаття надійшла 24.03. 2016 р.

А. Н. Апаров, доктор юрид. наук, доцент
Заведуючий кафедрой хозяйственного и транспортного права
Киевская государственная академия водного транспорта
имени гетмана Петра Конашевича-Сагайдачного
ул. Кирилловская, 9/3, г. Киев, Украина

ПРАВОВОЙ РЕЖИМ КАК СИСТЕМООБРАЗУЮЩИЙ КРИТЕРИЙ СПОРТИВНОГО ПРАВА УКРАИНЫ

Резюме

В статье исследуется категория правового режима в качестве критерия деления права на отрасли, а также в качестве системообразующего фактора спортивного права Украины. Исследования приводят к мысли, что спортивное право Украины – это относительно самостоятельная и комплексная отрасль права, в рамках которой сочетаются частные и публичные элементы и которая имеет особый правовой режим, который служит одним из системообразующих факторов этой отрасли права.

Ключевые слова: правовой режим, системообразующий фактор, спортивное право, физкультурно-оздоровительная деятельность, спортивная деятельность.

A.N. Aparov, Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor
Head of the Department of Commercial and Transport Law
of Kyiv State Maritime Academy named after Hetman P. Konashevich- Sahaydachni
Kirilovska Street, 9/3, Kiev, Ukraine

LEGAL REGIME AS A SYSTEM-FORMING FACTOR OF THE SPORTS LAW OF UKRAINE

Summary

The article sources the category of legal regime as a criterion for dividing the law to the branch, as well as a system-forming factor of the sports law of Ukraine. Investigations lead to the idea that sports law in Ukraine is a relatively independent and complex branch of law, under which combine private and public elements and which has a special legal regime, which is one of the system-forming factor of this branch of law.

Key words: legal regime, system-forming factor, sports law, health and fitness activities, sports activities.